

Олійник А.А.

бакалавр історії,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ІВАНА ПУЛЮЯ ТА ГАННИ БАРВІНОК ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЛИСТІВ

У характеристиці діяльності та особистісних рис персоналій, які творили українське національне відродження XIX ст. чільне місце займають джерела особового походження – листи та мемуари. У даному дослідженні зосередимо увагу на листуванні Івана Пулюя та Ганни Барвінок (Олександри Куліш), яке органічно доповнюється спогадами. Метою цієї праці є необхідність прослідкувати особливості взаємовідносин І. Пулюя та Г. Барвінок, а також оцінити результати спільної праці (на основі листів, що опубліковані на сторінках збірника листів та спогадів за редакцією В. Шендеровського, книги Л. Зеленської та в зібранні матеріалів і статей, присвячених П. Кулішу, упорядкуванням яких займався К. Студинський).

Олександра Куліш (1828–1911 рр.) (в дівочтві Білозерська), що мала псевдонім Ганна Барвінок, була дружиною визначного діяча українського національного відродження XIX ст., письменника та перекладача Пантелеймона Куліша, крім того і сама була однією з перших українських письменниць [1, с. 39–42]. Іван Пулюй (1845–1918 рр.) також був непересічною особистістю: він поєднав у собі фізика-винахідника, письменника, філософа та перекладача, до того ж відіграв значну роль у громадсько-політичному житті [2]. Знайомству та зближенню цих двох постатей сприяло видання у 1869 р. «Молитовника» І. Пулюя, який викликав значне зацікавлення у громадськості та привернув увагу Пантелеймона Олександровича, який також займався перекладами релігійних текстів [5, с. XI–XXV]. Навесні 1869 р. П. Куліш та І. Пулюй зустрілися у Відні і з того почалося їхнє товаришування. Згодом вони разом почали активно працювати над перекладом біблійних текстів. Пантелеймон Куліш вбачав у виданні Святого Письма велику місію – нагадати усьому християнському світові про український християнський народ, що має Біблію власною мовою [3, с. 294–297].

Листування між І. Пулюєм та Ганною Барвінок за життя Пантелеймона Куліша переважно обмежувалося приписками Олександри до листів

чоловіка та нечастими самостійними листами. У них бачимо, що відносини між ними були теплими та приязними, про що свідчать навіть звертання: «Високоповажний Добродію», «Високоповажний пане Докторе», «Дорогий наш пане Докторе», «Щиро до Вас прихильна А. Куліш». Натомість І. Пулюй у листах до Олександри Куліш починав мову з «Ласкава и дорога Пані», «Дорога Беатріче» та завершував словами «Щиро прихильний Ив. Пулюй» і «Ваш Ив. Пулюй» [6, с. 268–274].

У лютому 1880 р. І. Пулюй видав книгу «Непропаша сила», яку присвятив подружжю Кулішів. У відповідь на такий приємний дарунок Олександра написала листа: «Спасибі Вамь, Високоповажний Добродію за честь, яку Ви мені зробили своїм дорогим гостинцем» [5, с. LI]. Подружжя неодноразово запрошувало І. Пулюя відвідати їхній хутір Мотронівку, на що він, зрештою, погодився влітку 1880 р., і згодом щиро відгукувався про гостини, називаючи господиню ласкаво «Беатріче» та «ідеальна дружина», а також захоплюючись тим, що «в розмовах наших брала участь й дружина Куліша, та все з ніжністю і розвагою, кладучи кожне своє слово на золоті терези. Я любувався її, незвичайним у жінок, патріотизмом і благородним почуттям до літературної праці свого чоловіка» [6, с. 132–134].

Іншою подією, яка свідчила про велику приязнь між Кулішами та Іваном Павловичем, було те, що під час візиту П. Куліша до Відня у тому ж 1880 р. він жив у свого друга. На знак вдячності Ганна Барвінок вишила сорочку, а також дякувала у листі: «Немає такого слова на устах нашого народу, щоб виявити Вам дяку мою за Віденську гостину мого чоловіка» [5, с. 52].

Варто відзначити, що 1882 р. Іван Павлович назвав на честь кулішевої дружини молекулу, давши їй назву Беатріче. У листі від 30 березня Ганна відповіла Пулюєві на таку честь із вдячністю та ніяковістю [5, с. 66]. Крім того, у цьому ж листі бачимо розповідь про буденні справи, як от приїзд сестри із небогами та онуком, а отже, можна стверджувати, що листування не обмежувалися формальними вітаннями та подяками, а й містило описи домашніх справ, візитів тощо.

Як могло, підтримувало подружжя Кулішів Івана Пулюя, коли він втратив свою матір. У листі щодо цієї звістки Олександра писала: «Дуже мене вразила ваша втрата. Ви мені розказували не раз про ніжне, чуле серце Вашої Матусі... И в нас серце замліло од Вашої звістки, бо и ми дуже любили и поважали Вас. Бережите себе для спасенних діл проsvіти и не забувайте щиро до Вас прихильної» [5, с. 62]. Так само згодом своїми

листами і допомогою Пуллой розраджував Олександрю по смерті чоловіка. У листі від 14 березня 1897 р. Іван Павлович, окрім слів співчуття висловив запрошення: «Прошу вельми від себе...приїхати до Праги и жити як довго Вам вподобаеться, у нашій хаті... и я надіюсь, що знайдете хоч малу одраду в нашій хаті» [6, с. 271]. А згодом писав: «Чи не лучше було б Вам зимувати в городі? Мені і страшно подумати, що Ви там самі» [4, с. 43]. І хоча до Пулюїв Олександр так і не поїхала, та давній друг проробив величезну працю аби втілити головну мрію Ганни Барвінок – опублікувати Святе Письмо, перекладу якого Пантелеймон Куліш присвятив значну частину свого життя.

Перш за все, до роботи над текстом І. Пулюя заохочувала Ганна: «У своїх листах до мене висказувала вона часто те бажання і робила се з великим пієтизмом для своєї дружини і з такою любовю до України, що було і для мене заохотою, доложити хоч би якої праці і станути Ганні до помочі» [6, с. 139]. Бачачи таке бажання вже немолодої вдови, Іван Пантелеймонович писав до М. Лисенка: «За для тої української Беатрічі я готов допомогти землякам» [4, с. 52].

Іван Пуллой взяв на себе зобов'язання з укладення угоди із Британським біблійним товариством, яке мало надрукувати текст. Однак, коли домовленості було досягнуто, виявилось, що текст недосконалий та неготовий до друку, про що Іван Павлович написав: «Коли ж прислано біблійному товариству копії рукописій, зготовлені також з поручення Тарновського і на його кошт, то показалось, що і Псалми були ще не переложені, і переклад Куліша зовсім не зрадагований, котра то праця на мою долю впала» [6, с. 139]. І. Пуллой проробив величезну роботу з перекладу та редагування текстів, часом не приділяючи належної уваги сім'ї та власному здоров'ю [4, с. 63]. Тим не менш, із допомогою І. Нечуя-Левицького, І. Пуллой все ж довів до ладу текст Біблії, яка у 1904 р. вийшла друком [6, с. 140]. Іван Павлович сповіщав із Праги: «Радію душею, що можу подати Вам добру та довго бажану вістку – Св. Письмо Старого Завіту надруковане...» [4, с. 75]. Із вдячності Ганна Барвінок щиро писала: «А я тепер скажу: «Не було б Пулюя, не було б і Біблії» [6, с. 141].

Окрім того, І. Пуллой всіляко сприяв публікації інших творів Пантелеймона Куліша. У празькому листі від 6 квітня 1987 р. він пише про поему Куліша «Маруся Богуславка», у присвяті якої вказано «Г. Б.», а також доповнює: «Задержались у мене усі листи від року 1870 до 1886-го та опріч того знайшлись ще «Ода до Славян» и «Молитва» присвячена мені...». Крім того, І. Пуллой клопотав у НТШ про створення

секції, яка б займалася публікацією творів та висвітленням діяльності П. Куліша, готував «Поминальне слово» та писав «передне слово» до публікацій покійного друга [6, с. 272–274]. Про значну допомогу, в тому числі і матеріальну, свідчить лист від 24 травня 1898 р.: «...коли між перекладами Св. Письма знайдете Псалми, переложені вольним словом, не у віршах, то пришліть, будьте ласкаві, я зроблю видання на власний кошт» [6, с. 275]. У той же час, він писав власні спогади про Куліша під назвою «Незабудьки», де подав тексти листів, які зберігалися у нього [5, с. III–IV].

Що ж до особистих стосунків, то І. Пулюй та О. Куліш часто вітали один одного зі святами – Великоднем та Різдом, – а 1899 року з приводу новорічних свят Ганна Барвінок отримала подарунок від Пулюїв: срібний лавровий вінок на могилу чоловіка та червоний пояс-стрічку, вишитий золотим, для себе, а також невеликий букет квітів [4, с. 51; 6, с. 277].

Коли ж у Івана Павловича з'явився на світ син, названий Олександром, Ганну запросили стати його хрещеною матір'ю, про що сповіщали у листі в травні 1901 р.: «Колись будемо хрестити, але вже тепер просимо Вашої ласки, щоб Ви були йому хрещеною матір'ю». На що Барвінок з радістю погодилася, до того ж, вже була хрещеною його старших дочок [4, с. 59].

Отже, з вище викладеного зрозуміло, що листування Ганни Барвінок з Іваном Пулюєм розпочалося з приписок Ганни до листів чоловіка та лише інколи це були особисті листи. Навіть після смерті чоловіка листування не припинилося, що свідчить про власне міцні дружні зв'язки між Іваном Павловичем та Олександром Михайлівною як двох окремих особистостей, а не як спілкування І. Пулюя з П. Кулішем, і лише побіжно з його дружиною. При цьому їхні відносини були доволі приязними, а дружба та підтримка прослідковується протягом усього періоду листування. Результатом спільної праці, яка знайшла своє відображення у листах та спогадах, стала публікація перекладу Святого Письма українською мовою, видання рукописів П. Куліша, які знаходилися на зберіганні у І. Пулюя, написання спогадів про життя та діяльність літератора.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Н. О. Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть. Київ, 2007. 264 с.

2. Брега Г. С., Васильєва Н. Ф. Пулюй Іван Павлович. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Puľiuj_I (дата звернення: 20.07.2022).

3. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель. Наукова монографія : У 2-х т. Київ, 2007. Т. 1. 463 с.

4. Зеленська Л. І. Ганна Барвінок: життєпис на основі епістолярної спадщини. Чернігів : [б.в.], 2001. 130 с.

5. П. О. Куліш (Матеріяли і розвідки) / Під ред. К. Студинського. *Збірник Філол. секції НТШ*. Львів, 1930. Т. XXII (2). Ч. 2. 92 с.

6. Пулюй – Куліш. Подвижники нації / За заг. ред. проф. В. Шендеровського. Київ, 1997. 287 с.